

برنامه «آموزش برای همه» در پرتو سند داکار

اشاره: در پی برگزار اجلاس جهانی آموزش در داکار در سال ۲۰۰۰ "چارچوب عمل داکار - آموزش برای همه: عمل به عهدهات جمعی" مورد تصویب وزاری آموزش و پرورش کشورهای جهان قرار گرفت و دولتها متعهد شدند که وضعیت آموزش و پرورش خود را به لحاظ کمی و کیفی تا سال ۲۰۱۴ بهبود جدی بخشند. با عنایت به اهمیت کنفرانس داکار و همچنین ضرورت حساسیت زایی و اطلاع رسانی در خصوص برنامه آموزش برای همه، سازمان یونسکو ایام برگزاری کنفرانس داکار را هفته "آموزش برای همه" اعلام کرد. هدف "آموزش برای همه" حذف تبعیض های جنسیتی در آموزش در دوره های ابتدایی و متوسطه تا سال ۲۰۰۵ اعلام شده است.

توجه به آموزش در سطح بین المللی از اواخر دهه ۸۰ به صورت جدی شروع شد. ضرورت تعلیم و تربیت و پیچیدگی آن و در عین حال مشترک بودن مباحث آموزشی در کشورهای مختلف، همگان را به فعالیتهای مشترک در زمینه آموزش ترغیب کرد. بنیاد همکاریهای علمی و فرهنگی - بین المللی در ۱۶ نوامبر ۱۹۴۵ با تاسیس سازمان آموزش علمی و فرهنگی ملل متحد که هدف آن ایجاد صلح بر مبنای "همبستگی معنوی و فکری" بود. شکل گرفت که "جنگها نخست در اذهان بشر آغاز می شود، از این رو دفاع از صلح نیز باید در ذهن انسانها شکل گیرد."

یونسکو با ازدیاد و تقویت مناسبات آموزشی، علمی و فرهنگی دو هدف کاملاً پیوسته را تعقیب می کند. یکی از این اهداف توسعه است و بر اساس این هدف، ورای تقاضاهای ساده پیشرفت مادی، باید به طیف گسترده ای از خواستههای انسان پاسخ گوید، بدون آنکه میراث نسلهای آینده را به خطر افکند. هدف بعدی برقراری فرهنگ صلح، براساس آموزش مسئولیت شهروندی و مشارکت کامل در فرآیندهای دموکراتیک است. علی رغم این ایده های مناسب، فعالیت یونسکو در عرصه آموزش بین المللی در دهه ۵۰ تا ۸۰ تحت الشعاع، جنگ سرد و منازعات قدرت بین دو قطب اصلی نظام بین الملل قرار داشت. به همین خاطر حرکت جدی و اساسی که تمامی دولتمردان را مخاطب قرار داده و تهدید برای دولتها ایجاد کند که نسبت به آموزش اساسی و پایه و کاهش بیسوادی اقدام کنند صورت نگرفت.

اما از اواخر دهه ۸۰، تشکیل کنفرانس ها و نشست های بین المللی در خصوص آموزش، فزونی یافت و جریان و حرکت جدیدی آغاز شد که ضمن ایجاد تعهد جدی در میان دولتها، ملت ها را نیز حساس کرد تا نسبت به آموزش کودکان و بزرگسالان جدید بیشتری صرف کنند. اولین کنفرانس جهانی "آموزش برای همه" در در این کنفرانس که با حمایت خاص سازمانهای یونسکو، یونیسف، صندوق عمران ملل متحد، بانک جهانی و صندوق جمعیت ملل متحد تشکیل گردید، روسا و وزرای ۱۵۵ کشور جهان و نمایندگان سازمانهای بین المللی و غیر دولتی حضور داشتند و توافق کردند که اهداف کنفرانس را تا پایان سال ۲۰۰۰ به طور جدی در کشورهای متبوع خود تحقق بخشند.

اهداف مهم این کنفرانس عبارت بودند از:

- ارتقای سطح آگاهی جهانیان نسبت به معضل بیسوادی
- آگاهی دادن در مورد نقش آموزش و پرور در توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جوامع
- تبادل نظر برای اتخاذ شیوه ای مناسب در سطح ملی، منطقه ای و بین المللی برای حل معضل بیسوادی
- ایجاد تعهد در رهبران جهان، نمایندگان دولتها، سازمانهای دولتی و غیر دولتی به منظور فراهم کردن امکانات آموزشهای پایه و دانش و مهارتهای ضروری متناسب با نیازهای امروزی کودکان.

در حین برگزاری کنفرانس جامتین تایلند، نمایندگان شرکت کننده بر لزوم یک یک ارزیابی میان دهه و همچنین یک ارزیابی پایانی دهه جهت روشن شدن چگونگی دستیابی کشورها به اهداف برنامه آموزش برای همه تاکید کردند.

پس از برگزاری این کنفرانس، سازمان یونسکو دبیرخانه دائمی شورای "آموزش برای همه" را در پاریس ایجاد کرد تا این دبیرخانه با انتشار نشریه و بولتن و همچنین ارتباط مستمر با کشورها، روند آموزش برای همه را تسریع کند. بر طبق تعهدات انجام شده در کنفرانس جهانی ۹۰ کشور می بایست در سال ۱۹۹۶ ارزیابی میان دهه برنامه آموزش برای همه را انجام می دادند. گزارشهای تهیه شده دقیق نبوده و بسیاری از کشورها به شاخصهای آموزشی خود توجه چندانی نکره بودند. لذا نتیجه گیری مطلوبی از چگونگی روند ارجای بین المللی برنامه آموزش برای همه در نیمه اول دهه ۱۹۹۰ به دست نیامد.

ارزیابی برنامه آموزش برای همه (۱۹۹۰-۲۰۰۰)

در پی رضایتبخش نبودن نتایج ارزیابی میان دهه، در سال ۱۹۹۸ (۱۳۷۷) مجمع عمومی سازمان ملل از کلیه کشورها تقاضا نمود که به طور جدی در جهت ارزیابی برنامه آموزش برای همه (دهه ۹۰) اقدام نمایند.

ارزیابی برنامه آموزش برای همه یک برنامه جهانی بود که توسط قریب به ۱۶۰ کشور انجام شد. هدف از این ارزیابی این بود که کشورهای مشارکت کننده در برنامه آموزش برای همه را قادر سازد که:

- بتوانند نمایی همه جانبه را از میزان پیشرفتشان در دستیابی به اهداف برنامه آموزش برای همه پس از کنفرانس جهانی جامتین ۱۹۹۰ به تصویر درآورند.
- نسبت به تعیین الویت ها و روش های امیدبخش برای غلبه بر موانع و تسریع پیشبرد کار اقدام نمایند.
- با توجه به نتایج حاصله به تجدید نظر در برنامه ها و استراتژیهای آینده خود بپردازند.

به طور کلی هدف عمده این ارزیابی به دست دادن دیدی جامع از میزان پیشرفت ها، موفقیت ها و ناکامی ها در اجرای آموزش پایه برای همه کودکان، نوجوانان و بزرگسالان بود.

نتایج ارزیابی ها نشان داد که علیرغم جهت گیریهای مثبتی که در روند آموزش برای همه در کشورهای مختلف ایجاد شده بود هنوز مشکلات و کنبودهای جدی وجود داشت. خیل عظیمی از بچه ها به مدرسه نمی رفتند، کیفیت آموزش در بسیاری از کشورها در حد مطلوب نبود و آموزش در راستای نیاز دانش آموزان و در جهت حل مشکلات آنها در زنگی نبود. مشارکت جامعه مدنی در فرآیند آموزشی کم بود و دهها مشکل و معضل دیگر وجود داشت. همه این مشکلات و نقصان ها، یونسکو و وزرای آموزش و پرورش کشورها را متقاعد نمود که هنوز باید بر اهداف اجلاس تایلند تاکید نمایند چون خیلی از آن اهداف، عملی نشده بودند. بدین ترتیب مقدمات لازم برای برگزاری اجلاس داکار در سال ۲۰۰۰ فراهم گردید.

چارچوب عمل داکار

دومین کنفرانس جهانی "آموزش برای همه" که از ۷ لغایت ۹ اردیبهشت ۷۹ (۲۶ لغایت ۲۸ آوریل ۲۰۰۰) در داکار سنگال برگزار شد به تصویب چارچوب برنامه عمل داکار منتهی گردید.

نتایج ارزیابی های کشورها که قبلا در شش اجلاس منطقه ای مورد بررسی قرار گرفته و در چارچوب عمل های منطقه ای تدوین شده بود به اجلاس داکار ارائه شد و نهایتا سران و وزیران آموزش و پرورش کشورها اعلامیه نهایی اجلاس داکار را تصویب کردند و بر اساس آن متعهد شدند، با بسیج تمامی توان خود، در راه دستیابی به اهداف این اعلامیه بکوشند و تا سال ۲۰۱۵ میلادی تمامی مفاد آن را در کشورهای خود جامه عمل بپوشانند. شرکت کنندگان در این کنفرانس با استقبال از تعهدات بین المللی در دهه ۹۰ و با تاکید بر رویکردی که آموزش را یک حق می داند و اعلامیه جهانی حقوق بشر که از آن پشتیبانی می کند جمعا در برابر جامعه بین المللی متعهد شدند که شعار آموزش برای هر شهروند را در هر جامعه عملی کنند. سند داکار تاکید می کند که آموزشی، کلید توسعه پایدار و صلح و ثبات در درون ممالک و بین کشورهاست و لذا دیگر جایز نیست که اهداف آموزش برای همه بیش از این به تاخیر انداخته شود.

گروههای هدف مورد نظر در سند داکار عبارتند از:

- بچه های ۳ تا ۶ ساله (پیش دبستانی)
- بچه های در سن آموزش رسمی پایه (دوره های ابتدایی و راهنمایی با تاکید بر دختران)
- بزرگسالان فاقد سواد

سند داکار ۶ هدف و ۱۲ استراتژی دارد و بر طبق تعهد وزرای آموزش و پرورش، تمامی کشورها می بایست برنامه عمل ۱۵ ساله خود را تا سال ۲۰۱۵ بر مبنای این اهداف تدوین کنند و به سازمان یونسکو ارائه نمایند که اگر کشورها در این خصوص اقدام نموده اند. آخرین مهلت تعیین شده برای تدوین این برنامه عمل پایان سال ۲۰۰۲ بوده است.

مهمترین موضوعی که در خلال سند داکار مکررا از آن سخن به میان می آید، این است که سازوکارهای اجرای اهداف و راهبردهای آموزشی باید مشارکتی باشد. بنابراین مشارکت جامعه مدنی و بخش خصوصی در قالب فعالیت ها قرار دارند.

اهداف شش گانه آموزش برای همه در سند داکار عبارتند از:

۱. گسترش و پیشبرد مراقبت و آموزش جامع پیش دبستانی، بویژه کودکان محروم و نیازمند.
 ۲. حصول اطمینان از اینکه تا سال ۲۰۱۵ تمام کودکان بویژه دختران، کودکانی که در شرایط سخت زندگی می کنند و آنهایی که به اقلیت های قومی تعلق دارند به آموزش ابتدایی اجباری و با کیفیت خوب دسترسی داشته باشند.
 ۳. اطمینان از اینکه نیازهای یادگیری تمام جوانان و جوانان از طریق دسترسی عادلانه به آموزش مناسب و دوره های ویژه مهارتی برطرف گردد.
 ۴. دستیابی به پیشرفت ۵۰ درصدی در سوح مختلف سوادآموزی تا سال ۲۰۱۵، بویژه برای زنان و دسترسی عادلانه تمام بزرگسالان به آموزش پایه و مداوم.
 ۵. از میان بردن تبعیض جنسیتی در آموزش ابتدایی و متوسطه تا سال ۲۰۰۵ و دستیابی به تساوی جنسیتی در آموزش تا سال ۲۰۱۵ با تاکید بر اطمینان از دسترسی مساوی و کامل دختران به آموزش پایه با کیفیت خوب و موفقیت در آن
 ۶. پیشبرد تمامی جنبه های کیفی آموزش و حضور اطمینان از تعالی همگان آنچنان که همه به نتایج آموزشی مشخص و قابل سنجش، بویژه در سوادآموزی حساب و مهارت های اساسی زندگانی دست یابند.
- به منظور دستیابی به شش هدف فوق، سند داکار راهبردهایی مشخص کرده است که در تحقق برنامه آموزش برای همه دارای اهمیت زیادی هستند، برخی از آنها عبارتند از:
- دولت ها باید به قبول تعهدات سیاسی استوار تن در دهند و منابع و امکانات کافی برای کلیه اجزا آموزش پایه پیش بینی کنند. دست زدن به این ادم یک گام ماکلا ضروری در اجرای تکلیفی است که دولت در قبال همه شهروندان خبر داد
 - تعهد جامعه مدنی و مشارکت آن در اجرا و نظارت به راهبردهای توسعه آموزش و پرورش تضمین شود. در این راستا، باید به یادگیرندگان، آموزگاران، والدین، سازمانهای غیردولتی (NGO) و سایر ارگانهای نمایندگی کننده جامعه مدنی باید حیطه عمل سیاسی و اجتماعی جدید و گسترده تری داده شود تا دولت ها را به گفت و گو، تصمیم گیری و ابتکار در حول اهداف آموزش پایه متعهد سازند. جامعه مدنی در شناسایی موانع تحقق اهداف آموزش برای همه و راه های از میان برداشتن آن موانع تجربه قراروان دارد و می تواند و باید نقش حساس در این زمینه ایفا کند. در این راستا مشارکت جامعه مدنی نباید فقط به صورت صحنه گذاردن بر تصمیمان و برنامه های دولتی برای تامین اعتبار محدود شود بلکه دولت ها در تمام سطوح تصمیم گیری باید ساز و کارهای منظمی را برای گفت و گو بوجود آورند که شهروندان و سازمانهای جامعه مدنی را قادر سازند تا در برنامه ریزی، اجرا، نظارت و ارزیابی آموزش پایه نقش خود را ایفا کنند.
 - دستگاهها و سازمانهای آموزشی باید پاسخگو، مشارکت آمیز و مسئولیت پذیر باشند. تجربه دهه ۹۰ بر این نیاز تاکید کرد که اداره دشتگاههای آموزشی از نظر کارایی، مسئولیت و محاسبه پذیری و شفافیت و قابل انعطاف بون باید بهتر شود تا بتواند پاسخگویی موثری به احتیاجات متنوع آموزندگان بنماید. اصلاح مدیریت آموزشی، یک نیاز فوری است. شکل های فوق العاده متمرکز و استاندارد شده مدیریت را که با صدور فرامین به حرکت در می آیند باید به صورت مدیریتی درآورد که نامتمرکز باشد و تصمیمات در آن بیشتر از راه مشارکت گرفته شوند.
 - تعهد و اولیت ویژه ای باید به برابری جنسیتی داده شود. در این خصوص در سراسر نظام آموزشی باید تعهدی برای پدید آوردن نگرش ها و رفتارهایی وجود داشته باشد که آگاهی جنسیتی و تحلیل ان را دربرگیرد. همچنین در محیط یادگیری، محتوا، فرایندها و حیطه آموزش باید فارغ از ستم و تبعیض جنسیتی باشد و برابری و احترام را تقویت کنند.
 - اجرای برنامه ها و اقدامات آموزشی برای مبارزه با بیماری ها واگیر دارد و ویروس ایدز به عنوان امری فوری مورد توجه قرار گیرند.
 - آموزگاران در ترویج آموزش با کیفیت مطلوب نقش اساسی دارند. لذ در تمام سطوح دستگاه آموزشی باید به آموزگاران احترام گذاشت و حقوق کافی به آنان داد. در عین حال، آموزگاران نیز باید مسئولیت های حرفه ای خود را بپذیرند و در برابر شاگردان و جامعه از محاسبه پذیری و مورد اعتماد بودن برخوردار باشند.
- حال تمام کشورها عم از توسعه یافته و در حال توسعه با متعهد شدن به اهداف و استراتژیهای فوق الذکر، تلاشهای گسترده ای را باید انجام دهند تا در ارزیابی های میان برنامه (۲۰۰۷) و پایان برنامه (۲۰۱۵) بتوانند عملکرد قابل قبولی را فراروی جهانیان و بویژه مردم خود ارائه دهند.
- در حال حاضر ۱۱۳ میلیون کودک و نوجوان در کشورهای در حال توسعه خارج از مدرسه هستند که ۶۰ درصد آنها دختران هستند. خوشبختانه در این خصوص کشورمان از شاخص های خوبی برخوردار است، ولی هنوز هم درصد کمی از بچه های ایرانی بویژه دختران در مناطق محروم و دورافتاده مدرسه نمی روند که باید با فرهنگ سازی مناسب تلاش شود تا شرایط برای ورود همه کودکان لازم التعلیم بویژه دختران به مدرسه فراهم شود.

از دیگر چالش‌های مهم فراروی برنامه آموزش برای همه، ضعف کیفیت آموزشی است که عدم تطابق محتوای کتب آموزشی با نیازهای واقعی دانش‌آموزان در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین مشارکتی نبودن فضای کلاس و تدریس و فعال نبودن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری از مصادیق آن می‌باشد.

لحاظ نشدن دوره پیش دبستانی در ساختار نظام آموزشی و مشخص نبودن متولی این دوره آموزشی در کشور که موجب عدم بهره‌گیری خیلی عظیم کودکان در سنین اولیه کودکی از آموزش (تا ۶ سالگی) که سرنوشت سازترین دوران برای شکل‌گیری ساختار ذهنی و شخصیتی آنان است از دیگر چالش‌های فراروی برنامه آموزشی برای همه می‌باشد.

همچنین وجود قریب به ۱۰ میلیون بیسواد بزرگسال و خیل عظیمی که در معرض خطر بازگشت به بیسوادی هستند از چالش‌های مهمی است که ضرورت بازنگری در برخی از شیوه‌های موجود سوادآموزی و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آموزشی و دخالت دادن جامعه مدنی در فرایند آموزش بزرگسالان را مشهود نموده است.

علیرغم چالش‌های فوق‌الذکر، خوشبختانه کشورمان در اکثر شاخص‌های آموزشی، وضعیت خوب و مناسبی را دارا می‌باشد که در سطح منطقه و آسیا و حتی در سطح جهانی نیز بارها به عنوان یک موفقیت مهم از آن یاد شده است و انتظار می‌رود با برنامه ریزی صحیح و با در نظر گرفتن اهداف و استراتژیهای سند داکار، چارچوب عملی که استراتژیها و برنامه آموزش را تا سال ۲۰۱۵ تدوین و تعیین می‌کند بتواند راهنمای خوبی برای فعالیت وزارت آموزش و پرورش و کلیه نهادها و دستگاههای دولتی و غیردولتی مرتبط با آموزش قرار گیرد و همچنین بتواند چالش‌های فراروی نظام آموزشی را مرتفع سازد.

منابع:

۱. یونیسف، وضعیت کودکان جهان ۲۰۰۳، دفتر یونیسف تهران
۲. گزارش تحلیلی ارزیابی آموزش برای همه منطقه آسیا و حوزه اقیانوسی آرام، ترجمه دفتر همکاریهای علمی بین‌المللی و وزارت آموزش و پرورش، اسفند ۷۹
۳. همشهری، سال یازدهم، شماره ۳۱۵۹، شنبه ۱۵ شهریور ۱۹۸۲